

מעילה ו

משה שווערד

1. תוספות מסכת מעילה דף ו עמוד א

כיצד לן לפני זריקה מועלין בו לאחר זריקה אין מועלין בו קתני מיהא לפני זריקה מועלין בו לאו דהוה ביה שהות למיזרק דאי בעי זריק - והא לפני זריקה ממש שלא זרק מועלין בו ואע"ג דאיכא היתר זריקה מכל מקום מועלין בו משום דהיתר אכילה שנינו לא דלא הואי ליה שהות דקבליה סמוך לשקיעת החמה דלא נעשית הקבלה בהכשר, מאי איריא דתני לפני זריקה, פירוש כלומר אמאי מפליג בין קודם לאחר זריקה ליפלוג בקודם זריקה גופיה בין קודם ראויות זריקה בין לאחר ראויות זריקה וליתני הכי קודם שקיעת החמה אין מועלין בו דאיכא ראויות זריקה לאחר שקיעת החמה מועלין בו דליכא ראויות זריקה ומשני ה"נ קתני קודם שיראה לזריקה כו' כלומר לפני זריקה לאו דוקא אלא ר"ל קודם שיראה לזריקה.

2. ספר יד בנימין

דף ו' בגמ' ר"ש אומר יש נותר שמועלין בו כו' כיצד לן לפני זריקה מועלין, לאחר זריקה אין מועלין, פירש"י לן הדם ולא נזרק עד למחר אפ"ה אם אכל הנשר לאחר זריקה אין מועלין דאע"ג דהדם נפסל צלינה מ"מ ס"ל לר"ש דזריקת לן

מפקיע מידי מעילה, וכבר תמהו צוה כמה אחרונים דלא מצינו לעיל דשקיל וטרי הש"ס רק לגבי זריקת פיגול אי מוסיף מידי מעילה אצל צפסול לינה לא אשכחן למ"ד דיוסף מידי מעילה.

לאחר שנתפגל הקרבן-האם יש לכהן לזרוק את דמו (אע"פ שיעשה פיגול על ידי זה)?

3. ספר יד בנימין

ולפ"ז מאי דקאמר בגמ' קתני מיהת לפני זריקה כו' מאי לאו דהוה שהות למיזרקי כו' וש"מ היתר אכילה שנינו ה"פ דאחר שנתקבל הדם אף שכבר נשחט צפיגול מיקרי "דהוה שהות למיזרקי", וש"מ דלא אמרי' היתר זריקה שנינו כיון שאין מועיל מה שהי' ראוי לזריקה, ומשמע לפי"ז דלמ"ד היתר זריקה שפיר הי' מועיל כאן לאפוקי ממעילה ואף דכל הטעם דהיתר זריקה הוא משום כל העומד ליזרק כזרוק דמי והכא הרי אינו עומד ליזרק שהרי נתפגל צפסול מ"מ גם צוה אמרי' כל העומד ליזרוק כזרוק וכמו שציאר צבה"ז דכיון דזריקה קוצעת צפיגול נמצא דהוה עומד ליזרק ליקבע צפיגול (וכ"כ צ"ק צשי" רש"י), אצל צרש"ש ו"קרן אורה"

כתבו דזה תימה לקרותו עומד ליזרוק כיון דנתפגל ואין מצוה לזרוק יעוי"ש.

4. רש"י מעילה דף ו/א

לאחר זריקה אין מועלין בו - דסבירא ליה דזריקת פיגול מוציאה מידי מעילה בקדשי קדשים כזריקת כשר ופליגא אדרב גידל ...

5. שפת אמת על מעילה דף ה/ב

שם בגמ' ת"ש הפיגול כו' ש"מ היתר זריקה שנינו. נראה לפרש דס"ד דגמ' הוי דלא כר' גידל רק זריקת פיגול מוציא מידי מעילה. מיהו היתר זריקה כיון דכל מה דמוציא מידי מעילה משום דעומד לזרוק כזרוק דמי בהא ודאי קבלה בפיגול אינו מוציא מידי מעילה דהא אינו עומד לזרוק כלל. ולהכי בעי להוכיח דהיתר זריקה שנינו. ומשני לא רק היתר אכילה וכדר' גידל. ודברי התוס' אין מובנים לי בזה:

6. רש"י מסכת מעילה דף ו עמוד א

ד"ה לאחר זריקה א"מ בו. והכא ליכא למידק כו' דהא ס"ל לר"ש כו'. מוכח מדבריו דאפי' בפיגול אמרי' לר"ש כה"ע לזרוק כזרוק דמו וכן הבינוהו הבה"ז והצ"ק. ותימה לקרותו עומד לזרוק כיון דאסור לזרוק. וגדולה מזו אמרינן במנחות (קא ב) אלא הני מנחות מצוה לפדותן ע"ש:

7. תוספות מעילה דף ו/א

תא שמע רבי שמעון אומר יש פיגול כו' - כלומר סוגית פיגול הוי כמו גבי נותר אמנם קשה היכי קאמר דמיירי דהויא שהות למיזרקה אבל אימא פיגול דבקבלה לא מצית אמרת דהא מוקמת לה בנעשה קבלה בהכשר וגם בהילוך לא מצית אמרת דהא רבי שמעון הוא דמכשיר בהילוך בפרק קמא דזבחים (דף יג.) משום דהויא לה עבודה שאפשר לבטלה כגון שוחט בצד המזבח וזרוק לכן נראה לי כגון שפיגל בסוף קבלה דהויא שהות לזרוק בתחלת קבלה וקתני מועיל וש"מ היתר אכילה שנינו משמע אבל סיפא דאין מועיל מיירי לאחר זריקה ממש ותימה א"כ תיקשי לרב גידל דאמר דזריקת פיגול לא מפקע מידי מעילה וי"ל דרב גידל משני לה כדמסיק דהכא לפני זריקה היינו קודם שיראה לזריקה ולאחר זריקה לאחר שיראה לזריקה ולעולם קודם זריקה משום דהיתר זריקה שנינו ...

8. קרו אורה מסכת מעילה דף ו עמוד א

שם תוספות בד"ה תא שמע הפיגול כו' ע"ש מה שפירשו בזה. ולי נראה לפרש בפשיט' מאי לאו דזרק, היינו שפיגל בזריקה, ואפ"ה מועלין בו משום דהיתר אכילה שנינו, ומשני דלא זרק, היינו דלא פיגל בזריקה אלא בשחיטה, והכי דייקינן במנחות (ק"ב ע"א) לענין טומאת אוכלין כה"ג ע"ש, ועי' בזה בסוגיא דמנחות ובתוס' שם ודו"ק. וראיתי בבה"ז ז"ל שפי' הא דאמרינן לא דהוי שהות למזרקי' גבי פיגול, היינו דבפיגול נמי אמרינן כל העומד לזרוק כזרוק דמי, דבעי למיזרקי' לקובעו בפיגול, ע"ש שנראה לו כן בפירש"י ז"ל. ולענ"ד אין לומר כן, דע"כ לא אמרינן כל העומד לזרוק כזרוק אלא היכא דמצוה לזרוק, כדאיתא במנחות שם בפ"ב (שם), אבל זריקת פיגול דליכא מצוה, ואדרבה אסור לזורקו פשיטא דלא אמרינן כל העומד לזרוק כזרוק דמי, וכן מוכח מפירש"י ז"ל (לעיל ג' ע"ב ד"ה א"ר גידל) גבי הא דהפיגול בקדשי קדשים ע"ש.

9. ספר יד בנימין

ואמנם דעת התוס' דהא דקתני לפני זריקה מועלין כו' היינו שהפיגול הי' לפני זריקה, ומה דאמרי' צגמ' שהי' לו שהות למיזרקי' כבר פי' בתוס' דמיירי שפיגל בסוף קבלה שהי' לו שהות לזרוק בתחילת קבלה (וכ"כ צצ"ק צמוד"ה ח"ש ר"ש דעת התוס'), ולאחר זריקה דקאמר אין מועלין ז"ל לפי' התוס' דהיינו פיגול בזריקה ולאחר זריקה שז' כבר לא שייך מחשבת פיגול, ולמסקנא צלא"ה א"ש הלשון "לאחר זריקה" והיינו אחר שנראה לזריקה.

בא"ד לכן נ"ל [דמיירי] כגון שפיגל בסוף קבלה וכו' עכ"ל. פי' שהרי מצוה לקבל כל הדם כדאיתא זבחים כ"ה וא"כ יכול לפגל עד סוף הקבלה ומ"מ מיקרי שפיר שהי' לו שהות למיזרקי' כיון דצדיענד אינו מעכב אס לא קיבל כל הדם וכמש"כ בתוס' שם ל"ד צ'. (ועי' צס' עולת שלמה).

10. ספר קדשי יהושע (ח"ב עמ' תח)

מג"ש דירלה ירלה, ע"ש, וכן משמע מרש"י מנחות דף י"ב ע"א ד"ה ונלכד שיקריב המחיר כמנחתו כאלו היה כשר וכו', דהוא מג"ש ירלה ירלה, ומשמע דדומה קרבן מפוגל לקרבן כשר. [ועיין בר"ש משאנ"ן בפירושו על חו"כ דיצורה דנדנה פרק ד' ברייתא ט' ח"ג, ונראה דאפילו פסולא ליכא, ולכחילה מותרים להקריב על גבי המזבח, אע"פ שאם היה מקריב הקומץ והדס היו גורמים לנשר ולשיריים להיות אוכליהם זכרת, מ"מ אם רוצה להקריב מותרים להקריב, עכ"ל. ע"ש בכל דבריו, והוא חידוש גדול, והן הן הדברים שכתבתי דהוא קרבן חדש]. והא דמחשבת חוץ למקומו מוליאתו ממחשבת חוץ לזמנו, יש לומר דהוא דין חדש. וכן משמע בגמרא ונחיס כ"ח ע"ב דבעינן חרי קרא, "לא ירלה" להרלח כשר כן הרלח פסול, "ולא יחשב" שמחשבת מוליאתו זו מזו.

והאוכלו זכרת, אבל קרבן הוא בכל קדושותיו. וכוונתי דפסול פיגול אינו מסלק ופוגם קדושת הקרבן כמו כל פסולי קרבן, אלא להיפך דקרבן שנחפגל בשחיטה או בקמיאה יש בו כל הקדושות שיש בקרבן כשר, כגון קדושת סכין וקדושת קבלה, וכן קדושת קומץ, דכל אלו הקדושות ישנו גם בקרבן מפוגל דקרבן מפוגל קרבן גמור הוא, אלא דיש לו דינים מיוחדים דאינו מרלה וזריך לשורפו והאוכלו זכרת. והיינו דע"י מחשבת פיגול נעשית בו חלום חדשה והוא קרבן מפוגל, ולפיכך בעינן שיוקרב המחיר כמנחתו, דכלאו הכי חסר בו השלמת דין קרבן, ולא יכול להיות קרבן מפוגל. וכן אם נפסל בפסול אחר מלבד פסול פיגול, לא נעשה פיגול, דע"י הפסול השני נפגם קדושת הקרבן, ולחלום פיגול בעינן כל שלמות קדושת קרבן. [ח"ה דמבואר בגמ' כ"ח ע"ב

11. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת מעילה דף ו עמוד ב

מתני' ואין חייבין עליו משום נותר ופיגול וטמא. דליכא כרת גבי אוכל קדשים טמאים אלא בניתר לטהורים כדיליף במנחות (כ"ה ע"ב) מקרא דכל טהור יאכל בשר, ור"ע ס"ל דיוצא שאני משאר פסולים וחשיב דאית ליה זריקה המתרת.

12. דף על הדף מעילה דף ו עמוד ב

במשנה: בשר קדשי קדשים שיצא לפני זריקת דמים כו' ר' עקיבא אומר אין מועלין בו אבל חייבין עליו משום פגול נותר וכו'.

במנחת חינוך (מצוה ז' ומצוה ח') כתב לחדש דקרבן שנפסל - אין בו דין נותר, שאין האוכל הנותר ממנו חייב כרת. ותמה עליו בהגהות תפארת יעקב על המשניות כאן, שהרי הכא נפסל הקרבן ביוצא, ואעפ"כ אמר רבי עקיבא שחייבין עליו משום "נותר". כלומר דהאוכל הנותר ממנו חייב כרת, הרי שאף שנפסל הקרבן, עם כל זה חייב האוכל הנותר ממנו - כרת, וצ"ע.

13. ספר חידושי בתרא

עו' ו: יש דמסתפקים בהא דר"ע, דיש לעיין אי הב' דינים תלויים א' בחבירו אי לאו, דבשלמא לר"א זריקה אינה מועילה לכלום, אבל לר"ע לכאורה הוי ב' דינים נפרדים, א' זריקה מועילה ליוצא אבל לא נקרא נותר לטהורים, או דתלוי זה בזה, דאי מפקיע ממעילה או נקרא נותר לטהורים, אולם ע' במנחות כה: דאתיא דבפיגול אינו חייב משום טמא, ולמ"ד דזריקת פיגול מוציא מידי מעילה, מ"מ לא הוי עדיין נותר לטהורים, וא"כ אינו תלוי א' בהשני (וא' הוסיף דל"ל דהתם ס"ל כר"ג דא"כ לימא מסייע ליה מהתם). וא' העיר שהרמב"ם ז"ל בפיה"מ כתב דלר"ע הזריקה התירה אותה לכהנים (וז"ל רע"א זריקה מועלת ליוצא ואע"פ שהוא פסול, שהזריקה התירה אותה לכהנים ע"כ). וצ"ע מה שייך לומר "דאי מפקיע ממעילה או נקרא נותר לטהורים", והא סו"ס פסול הוא ואין המציאות של "כל טהור יאכל בשר" דמיניה למידין דבעינן גיתר לכהנים (מנחות כה:): והיינו היתר אכילה ממש. וכן קשה לשון הרמב"ם דלר"ע הזריקה ביוצא התירה לכהנים. וצ"ל דכוונתם דכיון דלולי פסול צדדי דיוצא הכא, או פיגול התם, היה הזריקה, מתירו לאכילה לכהנים, מיקרי דע"י הזריקה גיתר לכהנים. ועי' סימן הבא ובסע"ז"ב [ומרש"י ז"ל דידן ד"ה וחייבין עליו, משמע דתלוין זב"ז חז"ל ד"הא זריקה דיוצא קובעת בפיגול ונותר כזריקה ע"כ. דהאות דל"ת ("ד"הא) משמעותה דזה זריקה מועלת

14. ספר חידושי בתרא

עט) ו: הנ"ל — יש להביא חקירת הגרי"ז ז"ל למה אין זריקה מועיל ליוצא, אי משום דכבר נפסל ולא מועיל זריקה על דבר פסול, או משום דאין כח לזריקה לחול על דבר שהוץ לעזרה, והביא ראיה מהרמב"ם פ"ז דפסות"מ הי"ט וז"ל נתפגלו שתי הלחם אע"פ שעדיין הוא בחוץ ע"כ, היינו דהשאלה הוי במה שהוא בחוץ, וכן בתוס' זבחים כו. סד"ה דילמא, דפ"י דברי ר"פ דאפילו הכניסם לפניו, כ"ע סוברים דזריקה מועיל ליוצא אע"פ שכבר נפסל ביוצא, א"כ הטעם דלא מועיל בחוץ היינו משום דנמצא שם, וא' אמר דיש גם ראיה מר"מ פ"א דפסות"מ הל"ב וז"ל בשר קק"ל שיצא חוץ לעזרה קודם זריקת דמים אע"פ שזרק הדם והבשר בחוץ הובח כשר מפני שסוף הבשר לצאת, והזריקה מועלת ליוצא לשרפו, אבל לא לאכלו ע"כ, דמשמע דכשר, ומסיים הזריקה מועיל ליוצא לשרפו כו', היינו משום דכיון דהוי בחוץ לא מועיל הזריקה הלכך לא מותר באכילה אלא צריך לשרפו, וכן ביאר הגמ' מנחות יב. ה"מ יוצא דלית בפנים כו' ע"ש, דזהו החסרון, ומ"מ ק"ק דהא לכאורה גם פסלות דיוצא הוי סיבה למה לא יועיל הזריקה להוציאה ממעילה כמו פיגול ולן דלעיל, ולפי"ז מדוייק לשון הר"מ פ"ז דפסות"מ הי"ט "אע"פ שעדיין הוא בחוץ", דהיינו דגם זה פסול מועיל לגבי מעילה (וא' פירש, דהיינו דאפילו יש ב' פסולים, א' דהוי בחוץ וב' דנפסל ביוצא), ובקק"ל אע"פ שיש פסול יוצא מ"מ מועיל, והיכא דלא מועיל זריקה, גם זה הוי סיבה שלא יועיל, וא"כ זהו ביאור ברש"י כאן דלר"א אפי' מחמת פסול יוצא לבד לא מועיל ליוצא, וביאור הגמ' בזבחים לפי הגרי"ז הנ"ל הוא רק לפי תוס' דהיכא דהוי בפנים לכ"ע זריקה מועיל ליוצא, אבל לפי רש"י והר"מ דמשמע דיש עוד דין בפסול יוצא לא אתי שפיר, אולם מש"כ רש"י בסמוך בקק"ל דפליגי בחזרו, וגם ר"ע מיירי דחזרו, צריך ביאור מגמ' דזבחים דאתיא להיפך (וע' ברש"ש הג"ל).

תפלת מנחה לאחר שקיעת החמה

משה שווערד

15. תוספות מסכת מנחות דף כ עמוד ב

נפסל בשקיעת החמה כמותה - בריש מי שהיה טמא (פסחים ד' צד.) דאמרינן דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ד' מילין לר' יהודה הקשה ר"ת דבסוף במה מדליקין (שבת דף לה.) משמע דלרבי יהודה משתשקע החמה עד הלילה שני חלקי מיל ותיירץ ר"ת דמשתשקע החמה משמע סוף שקיעת החמה שכבר שקעה החמה אבל משקיעת החמה משמע מתחילת שקיעה תדע מדאמרי' (שבת דף כא:) גבי נר חנוכה מצוותה משתשקע החמה ואי בתחילת שקיעה עדיין הוא יום גדול והוה שרגא בטיהרא ולפיכך שקיעת החמה נמי דהכא גבי דם בתחילת שקיעה איירי וניחא טפי משום דאמרינן בסוף איזהו מקומן (זבחים דף נו.) מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה שנאמר ביום הקריבו את זבחו ביום שאתה זוכה אתה מקריב ואי בסוף שקיעה קאמר למה לי קרא פשיטא דנפסל בלילה דאין יכול לזורקו דכתיב ביום צוותו... ולפי מה שמפרש רבינו תם דמיירי בתחילת שקיעה ניחא... ויש מפרשים דמן התורה אינו נפסל עד צאת הכוכבים אלא רבנן עבוד הרחקה ופסלוהו מתחילת שקיעה ... והשתא הא דאמרינן בפ' המנחות והנסכים (לקמן דף קא:) ובריש מעילה (דף ו.) לפני זריקה מועלין בו ומוקי לה דקבליה סמוך לשקיעת החמה דלא הוה שהות למזרקה ההוא מעילה דרבנן דעד צאת הכוכבים יש שהות לזורקו ומיהו קשיא מדאמרינן בסוף איזהו מקומן (זבחים דף נו:) קדשים הנאכלים ליום אחד מחשבין בדמן משתשקע החמה דאי חישב לזורקו לאחר שקיעה מיד הוי פיגול דהוי מחשב חוץ לזמנו ואין לומר פיגול דרבנן דהא דומיא דאימורים ובשר קדשים איירי דהוי פיגול דאורייתא ולא קתני בשר קדשי קדשים מחצות ואילך דזמן אכילתו מדרבנן וי"ל דההיא שקיעה בסוף שקיעה דהיינו צאת הכוכבים כמו שמפרש ר"ת דמשתשקע משמע סוף שקיעה.

16. ספר ישראל והזמנים—עמ' צו

פרק ה'

אי צריכין להתפלל מנחה דוקא קודם שקעה"ח, כיון דתפלות כנגד תמידין תקנום ודם התמיד נפסל בשקעה"ח

(יד) כ' רבינו יונה (ריש פ"ד דברכות) דעד הערב דקאמרי חכמים לזמן מנחה היינו עד שקעה"ח, דאין לפרש עד הערב עד צאה"כ דאמרינן במס' זבחים דף נ"ו ע"א דדם נפסל בשקעה"ח, נמצא דאחר שקעה"ח אינו זמן זריקת דם תמיד של בין הערביים, וכיון דאנן קיי"ל דתפלות כנגד תמידין תקנום, ועיקר הקרבן הוא זריקת דמו אין להתפלל מנחה אחר שקעה"ח עיי"ש, (וכ"כ בשלטה"ג שם), ואף שמפשוטות לשונו משמע דכוונתו על שקיעה ראשונה (הנראית), ועפי"ד סמכו הרבה אחרונים שאין להתפלל מנחה אחר השקיעה, עיי' מעדני יו"ט (ריש פ"ד דברכות), ובכנה"ג (סי' רל"ג) ובלבוש (שם) ובמנח"כ (מ"ב פ"י) ובגרא"א (סי' רס"א). וכן הגה"ק בעל בני יששכר צוק"ל בספרו מגיד תעלומה (עמ"ס ברכות עמוד ע"ו ד"ה תר"י) לאחר שהביא ד' תר"י הנ"ל סיים בזה"ל ומכאן תוכחה מגולה למאחרים וסומכים על קנה רצון, ומי לא יחוש על דברי הראשונים עכ"ל"ק. (ושם בעמוד ע"ה ד"ה רש"י מעמיס כן בשיטת רש"י שפי' על עד הערב דקאמרו חכמים דהיינו עד חשיכה, והיינו שבא להורות דזמן מנחה עד שקעה"ח לא צאה"כ שלשון חשיכה הוא שנעדר אור המאיר, והטעם כר"י דזמן תפלת מנחה הוא כנגד התמיד אשר דמו נפסל בשקעה"ח עיי"ש, מיהו אנן פירשנו למעלה דאדרבה לשון חשיכה משמע צאה"כ), וכן בשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ד סי' רל"א) מתרעם מאוד על המאחרין להתפלל תפלת מנחה, דהא דם התמיד נפסל בשקעה"ח והיינו שקיעה ראשונה (ועיי"ש בדרך אפשר שדב"ז מעכב הגאולה, שיש לחשוש שגם לענין זריקת דם התמיד יעשו כן ויבא ח"ו התמיד לידי פסול, ועיי"ש שראה גדול הדור צדיק גמור שהי' מתפלל ביחידות עם דמדומי חמה, ולפי כל הנ"ל יש מקום לומר דאף לשיטת ר"ת דאחר שקעה"ח עדיין יום גמור, מ"מ אין להתפלל מנחה אחר שקעה"ח.

טו) אבל בעצם דעת רבינו יונה יכולין לדחוק דכוונתו על שקיעה שני' ולא בא אלא לאפוקי צאה"כ, וכן מפרש כוונתו הפמ"ג בספרו ראש יוסף (ריש פ"ד דברכות), ומהר"ם בנעט ז"ל בספרו ביאור מרדכי (שעל המרדכי ריש פ"ד דברכות), דכוונת רבינו יונה על סוף השקיעה, וכן מצדד בפתחי עולם בכונת רבינו יונה ז"ל.

ואף שבתוס' מס' זבחים שם (ד"ה מנין) ובמס' מנחות (דף כ' ע"ב ד"ה נפסל) מבואר מפורש

משם ר"ת דהא דדם נפסל בשקעה"ח אף לשיטת רבינו תם הכוונה על שקיעה ראשונה (ואף דאח"כ עדיין יום גמור הוא, ממעטינן ל"י מריבוי דקרא דכ' ביום הקריבו וגו' אף דכבר כ' ביום צוותו וגו' והריבוי בא למעט אחר שקעה"ח, אלא דמספק"ל שם אי הוא מה"ת או מדרכנן), [ועשו"ת ח"ס או"ח סי' פ' ושו"ת בית שערים יו"ד סי' שמ"א] מ"מ התוס' לא דבירו שם מתפלת מנחה (לדמותו לדם התמיד), ואולי ס"ל דאין לדמות זמן מנחה לזמן זריקת דם התמיד.*) ואילו רבינו יונה דמדמה תפלת המנחה לדם התמיד אינו מבואר בדבריו אי מדבר משקיעה ראשונה או שקיעה שני', נמצא דאין לנו שיטה מסויימת המצריך מה"ט להתפלל מנחה דוקא קודם שקיעה ראשונה.

טז) ובאמת מצאנו להרבה ראשונים שמפרשים באמת דהא דדם נפסל בשקעה"ח היינו בסוף השקיעה כמבואר בספר הישר לר"ת (סי' קפ"א) וי"א שבתוס' מנחות הנ"ל, ובתוס' מס' חגיגה (דף כ"א, ע"א ד"ה האונן) ועייב"ש דלפעמים הי' מאחרין התמיד עד הערב ממש דעד צאה"כ הוי יום לענין קרבנות, וכ"ה בתוס' הרא"ש (מס' שבת דף ל"ה ע"א), ומפשטות דכריהם משמע דלא נחתי לחלק בין שקיעה ראשונה לשני' אלא מפרשים דהכוונה על סוף השקיעה ממש דהיינו צאת הכוכבים, וכ"ה ברב"י (תענית סי' תתנ"ח), וכן מצאתי בשו"ת מהרי"ק (שורש קע"ג) דעד הערב דקאמרו רבנן היינו עד צאה"כ, והוסיף דתמיד של בין הערביים נמי זמנו עד צאה"כ, וכן ראיתי בס"א שהוכיח מלשון רש"י (זבחים דף ל"ח ע"ב ד"ה אמר) דדם נפסל בשקעה"ח היינו בזמן לילה, וכן ברש"י מנחות (כ' ע"ב ד"ה דם) כ' בטעם הדבר שדם נפסל בשקעה"ח משום ד"לילה" אינו ראוי לזרוק, וכן מוכח מד' האבן עזרא והרמב"ן (עה"ת פ' בא י"ב) דמבואר בדכריהם שהי' פשיט"ל דזריקת דם של הקרבן פסח הי' אחר שקעה"ח, ולפי"ז משמע דאף בביהש"מ"ש עצמו שהוא ספק לילה מותר להתפלל מנחה, וכ"כ בערוך השלחן דלהמפרשים דדם נפסל בסוף השקיעה, היינו בצאה"כ ממש אבל לא בביהש"מ"ש [וכן האריך השאגת ארי' (סי' י"ז) לחלוק על רבינו יונה דכוונת הגמ' על סוף השקיעה (דק' שחיטת התמיד צריך שיהי' לפני שקעה"ח מדכ' בין הערביים אבל דם התמיד אינו נפסל אלא בסוף השקיעה), ומחמת זה העלה שם שזמן מנחה הוא עד צאה"כ עיי"ש שהאריך נפלאות.]

✓ (*) וראי' לזה דיש לחלק בין זריקת הדם לתפלת מנחה נראה מר"ת עצמו, שבתוס' הנ"ל כ' דדם נפסל בשקיעה ראשונה כנ"ל, ואילו ברא"ש וברשב"א ריש מס' ברכות מבואר משם ר"ת דפלגה"מ הוא שעה ורבע (שהוא 75 מינוט) לפני צאה"כ, נמצא דלשיטת ר"ת דצאה"כ הוא שיעור הילוך ד' מיל אף אם נימא דס"ל לר"ת דשיעור הילוך ד' מיל הוא רק 18 מינוט, יעלה דפלגה"מ הוא רק ג' מינוט לפני שקעה"ח, ואם נימא דלד' ר"ת אין להתפלל מנחה אחר שקעה"ח א"כ כל המחלוקת בין רבי יהודה לרבנן לא יהי' אלא על ג' מינוטין שמפלגה"מ עד שקעה"ח, והוה דבר בטל אי אפשר לאומרו, אע"כ דר"ת מחלק בין הדבקים, וע' לקמן בהמשך דבריו טעם לחלק.

• ספר ישראל והזמנים—עמ' צט

דהיינו עד צאה"כ, ודעת המחבר בסי' רס"א כר"ת דאחר שקיעה ראשונה עדיין יום גמור הוא, ואח"כ מעתיק המחבר לשון רבינו יונה דעכשיו שנהגו להתפלל מנחה כרבנן אחר פלגה"מ אין להתפלל מעריב (כרבי יהודה) קודם שקעה"ח עכ"ל, מבואר דמיתהת לאחר שקעה"ח הוא זמן מעריב לרבנן, ולכאורה הר"ז סתירה דבריש דבריו מבואר דלרבנן זמן מנחה הוא עד הלילה ואחריו זמן מעריב, אע"כ דמפרש לשון שקעה"ח שכ' רבינו יונה היינו סוף השקיעה, וכן מפרש דבריו המ"ב (בסק"ט), וע"ע ראש יוסף (ריש פ"ד דברכות).

ובסי' דברי יוסף (דף מ"ז) ג"כ מפרש דהא דדם נפסל בשקעה"ח היינו בסוף שקיעה (ראשונה) שהוא בזמן ראיית ב' כוכבים דאז מתחיל ביהשמ"ש לפי"ד שמואל, וכן בשו"ת מהר"ם שיק כ' בפשטות דביהשמ"ש אינו זמן זריקת דם, וכ"ה לפי"ד הפמ"ג בספרו ראש יוסף (ריש פ"ד דברכות).

סיכום מהנ"ל

הרבה פוסקים הסכימו לפשטות דברי רבינו יונה דדם נפסל בשקעה"ח היינו בתחלת שקיעה ראשונה, ושע"כ אין להתפלל מנחה אלא עד שקעה"ח (והרבה אחרונים כתבו זה הטעם כהא דמנינן שעות היום מן נצה"ח לשקעה"ח כיון דבע"כ לענין מנחה קטנה ופלגה"מ מנינן שעות היום עד שקעה"ח מטעם הנ"ל), ה"ה גר"א (בביאורו לאו"ח סי' רס"א ס"ב, וליו"ד סי' רס"ב), והלבוש (רל"ג), מנחת כהן (מאמר ב' פ"י), שו"ת מוצל אש (ח"ב), סדר זמנים (לר"א חבר ז"ל), כנה"ג (הגהות הטור), שלטה"ג שעל המרדכי (פ' תה"ש), הבני יששכר (במגיד תעלומה), והלבושי מרדכי (מהר"ד סי' רל"א), והמשנה ברורה (סי' רל"ג שעה"צ סק"י), וע"ע שו"ת מהר"י שטייף (סי' ב' וסי' פ'), ובשו"ת לחם שלמה (או"ח סי' ל"ח), ובמגן גבורים (בשלטה"ג סק"ב).

נמצא פשוט דלהנ"ל אף הסוכרים כשיטת ר"ת דאחר שקעה"ח עדיין יום גמור הוא עד כדי שיעור הילוך ג' מיל ורביע אפ"ה יש מקום לומר שאין להתפלל מנחה אחר שקעה"ח כיון דדם התמיד נפסל בשקעה"ח (מה"ת או מדרבנן) שהרי הלבוש והמנחת"כ שס"ל נמי כשיטת ר"ת אפ"ה ס"ל דמטעם הנ"ל בהחלט אין להתפלל מנחה אחר שקעה"ח.

אבל בסי' הישר לר"ת, תוס' הרא"ש, ראב"י, שו"ת מהרי"ק, שאג"א, פר"ת, תורת חסד, מהר"ם שיק, מרומי שדה, ראש יוסף, דברי יוסף, מהר"ם בנעט, פתחי עולם, ובקרבן אורה, ובשעה"צ וכו' אין הדם נפסל בשקיעה ראשונה, וממילא דמתפללין מנחה לאחריו, וכ"ה בשו"ת ריב"א (סי' ט"ו).

זו מיהו אף אם נפרש כפשטות דדם נפסל בשקעה"ח היינו שקיעה ראשונה, יש מקום ליישב מנהג רוב ישראל במשך הדורות להתפלל מנחה אחר שקעה"ח, אף למ"ד תפלות כנגד תמידין תקנוס.

א [דבמג"א (סי' רל"ב) מבואר די"ל דתקנו תפלת מנחה כנגד הקרבת המנחה שהי' נקרב לאחר הקרבת התמיד, וע' בס' מרגניתא דרבי מאיר שנתקשה עליו דברש"י (זבחים כ"א ע"א ד"ה מי' זבתו"י) (יומא כ"ט ע"א) ובשטמ"ק (מנחות כ' ע"א) מבואר דגם קומץ המנחה נפסל בשקעה"ח וצ"ע עוד לס' צפנת פענח הלי' ערכין מזה].

ב [עו"כ המג"א שם משם הירושלמי (פ"ג דברכות) שמנחה הוא כנגד הקרבת הקטורת (אבל המחצה"ש שם מביא דבש"ס דילן מבואר דתפלת ערבית הוא כנגד הקטורת), וקטורת הי' נפטר אחר קרבן התמיד (עמג"א סי' א' סוסקי"ב), וכ"ה בהגמ"י (פ"ג מהל' תפלה אות ג') משם רבינו חננאל

• ספר ישראל והזמנים—עמ' ק

בפני יהושע (ברכות דף כ"ו) כ' דתפלת מנחה הוא כנגד נסכי התמיד שכשרה גם לאחר שקעה"ח, וכע"ז כ' במנח"כ הנ"ל.

וכמו כן לשיטת הטו"ז (באו"ח ס' קל"ב סק"ב ובסי' רל"ד סק"ב) דאמירת פרשת התמיד לפני תפלת שחרית ולפני תפלת מנחה הוא כנגד שחיטת זריקת הדם של התמיד, (וכ"מ ממג"א סי' א' סקי"ב וע' יד אפרים שם), ותפלת השמונה עשרה הוא כנגד הקרבת האיברים והקטרתו ע"ג המזבח (שולכתחלה נשרפים גם של בין הערביים ביום)*, א"כ ג"כ לא שייך לפי דבריו להצריך ליתפלל מנחה לפני שקעה"ח מחמת דברי רבינו יונה הנ"ל, שהרי רק זריקת הדם נפסל בשקעה"ח לא הקרבת האיברים (ועפמ"ג במשכ"ז סי' רל"ד שם שכדברי הטו"ז משמע מהמחבר וע"ע במשכ"ז סי' קל"ב שם), וזמן הקטרת האיברים ע"ג המזבח הי' ג"כ לאחר הקטרת הקטורת (וכמו שאומרים בסדר העבודה ביום הכיפורים).

ה] ובעיקר הדבר שמדמה רבינו יונה התפלה כנגד תמידין, הבאנו למעלה משם הפר"ח דתפלת אבות תקנום אלא דאסמכינהו אקרבנות, וע"כ מיקל שם להתפלל מנחה אחר שקעה"ח, וכע"ז כ' הפמ"ג בספרו ראש יוסף (ריש פ"ד דברכות) ליישב לשון הרמ"א שמשמע דמותר להתפלל מנחה אף בכיהשמ"ש אף שכודאי אינו זמן קרבן, משום די"ל כנ"ל דתפלת אבות תקנום אלא דאסמכינהו על קרבנות, ועשו"ת ריב"א (או"ח סי' ט"ו) דמנהגיניו להתפלל מנחה עד הערב ממש ואין חוששין לסברת התוס' דם נפסל בשקעה"ח.

17. משנה ברורה סימן פט ס"ק ה

היום - ואם היום אורך י"ח שעות הוי ו' שעות על היום וכשהיום ארוך ט' שעות הוי ג' שעות [י] דלעולם משערין שעות אלו לפי ענין היום והם נקראין שעות זמניות שהיום מתחלק לי"ב חלקים. וענין השליש הוא שתפלת השחר הוא נגד קרבן תמיד ולעולם לא איחרו אותו מלהקריב לאחר שלישי היום [יא- מג"א] וצריך לגמור התפלת י"ח בתוך השליש היום.

18. ערוך השולחן אורח חיים הלכות תפילה סימן קי סעיף ה

ודע שיש מי שאומר דכשהשעה עוברת יתפלל הבינונו [מג"א סק"א בשם כנה"ג] ומזה נראה דס"ל דאם התחיל בתפלה קודם גמר הזמן של תפלה ונמשכה עד אחר הזמן לא מקרי שהתפלל בזמנו דהא ודאי כונתו שעתה עדיין לא עבר הזמן דאל"כ מאי נ"מ ולכן ס"ל שיתפלל הבינונו ויסיים בתוך הזמן אבל כל הי"ח ברכות יסיים אחר הזמן ולענ"ד נראה מתוס' ברכות [ז]. בד"ה שאלמלי דהולכין אחר ההתחלה ואם התחיל בזמן תפלה מקרי תפלה בזמנה אף על פי שמסיימה לאחר הזמן ע"ש:

=====